

Т.М.Мараховська, к.е.н.,
Вінницький державний аграрний університет,
Л.В.Левощко,
Вінницький інститут економіки ТНЕУ,
м. Вінниця

ПРОБЛЕМАТИКА ТРАКТУВАННЯ ТЕРМІНА «ПОДАТКОВИЙ ПЛАТІЖ»

Проведено аналіз наукових досліджень та чинного законодавства з питань сутності податкового платежу, уточнено визначення податкового платежу, податку, відрахування, плати та збору, обґрунтовано необхідність зміни та запропоновано нові назви діючих податкових платежів.

The analysis of current research and legislation on nature of the tax payment, clarified the definition of tax payment, tax, royalties, fees and collection, found the necessity of changes and proposed new names of existing taxes.

Однією з найважливіших категорій фінансів небезпідставно є податковий платіж. Адже саме за рахунок цих платежів на користь держави не тільки забезпечується формування більшої частини доходів будь-якої країни, але й відкривається можливість впливу на стан економіки в цілому. Тому ця категорія потребує чіткої регламентації.

Проблема сутності податкових платежів – це об'єкт багатьох наукових досліджень як минулого, так і сучасності. Вагому роль в її розкритті відіграли такі визначні мислителі, як У.Петті, А.Сміт, Д.Рікардо, Д.Ст.Міль, А.Вагнер, Ф.Нітті, Д.Кейнс, П.Самуельсон, Дж.Бюкенен. Серед сучасних вчених її вивченням займаються П.К.Бечко, О.Д.Василик, Л.М.Демиденко, А.І.Крисоватий, Е.П.Милявська, С.М.Онисько, О.І.Олійник, А.М.Соколовська та багато інших.

Водночас дане питання залишається не до кінця розкритим, адже досі навіть немає чіткої узгодженості щодо того, яке поняття більш доцільно вживати, яке є більш всеохоплюючим – податок чи податковий платіж, які саме платежі слід відносити до податкових. Тому метою даної статті є конкретизація сутності податкового платежу та виокремлення його основних видів шляхом аналізу існуючих наукових надбань.

В.М.Федосов вважає, що податки – це обов'язкові платежі юридичних і фізичних осіб до бюджету. За економічним змістом – це фінансові відносини між державою і платниками податків з метою створення загальнодержавного централізованого фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою її функцій. Тобто податок – це плата суспільства за виконання державою її

функцій, це відрахування частини вартості ВВП на загальносупільні потреби, без задоволення яких сучасне суспільство існувати не може.

Також науковець зазначає, що з позиції платника немає ніякої різниці, як називається той чи інший платіж і куди він потім зараховується. Так чи інакше для нього це все — витрати, а з позицій держави теж немає суттєвого значення, як називається той чи інший платіж, головне для неї — його повне і своєчасне надходження. Віднесення цього платежу до певного централізованого фонду обмежує державу тільки у використанні коштів — в одних випадках вони мають цільове призначення, в інших — ні. Тому він не вважає суттєвим розмежування податкових платежів на певні види, хоча й зазначає, що у фінансовій термінології застосовуються три терміни, що відображають платежі державі — плата, відрахування, податок. Плата (відповідає на запитання «за що?») передбачає певну еквівалентність відносин платника з державою. Відрахування (відповідають на запитання «на що?», «від чого?») передбачають цільове призначення платежів. Податки (відповідають на запитання «для чого?») встановлюються для утримання державних структур і для фінансового забезпечення виконання ними функцій держави — управління, оборони соціальної та економічної. Вони не мають ні елементів конкретного еквівалентного обміну, ні конкретного цільового призначення [1, с.11].

П.К.Бечко вказує, що за економічним змістом податки - це економічні відносини між державою і платниками податків з метою створення загальнодержавних централізованих грошових коштів, необхідних для виконання державою своїх функцій. А до податкових платежів відносяться: податок, збір (платіж, який стягується в основному до державних цільових фондів та місцевих бюджетів) і плата (сума коштів, яка повертається державі за користування ресурсами) [2, с. 29].

За своїм економічним змістом податки - це фінансові відносини між державою та платниками податків з приводу примусового відчуження частки знов утвореної вартості з метою формування централізованих фондів грошових коштів, необхідних для виконання державою її функцій. Таке визначення податку дає Е.П.Милявська [3, с.9].

О.Д.Василик зазначає, що податки — це знаряддя перерозподілу

доходів юридичних і фізичних осіб у державі, а їхня мобілізація та використання зачіпає інтереси не лише певного підприємця чи громадянина, а й значних верств населення й соціальних груп, поміж якими точиться жорстока боротьба за форми й методи розподілу та перерозподілу, це найефективніший інструмент впливу держави на суспільне виробництво, його динаміку та структуру, на розвиток науки й техніки, масштаби соціальних гарантій населенню [4, с.5].

На думку Л.М.Демиденко, податки – це обов'язкові індивідуально безеквівалентні платежі юридичних і фізичних осіб, що стягуються до бюджету держави (державний і місцевий) та державних цільових фондів у натуральній чи грошовій формі, при сплаті яких відбувається перехід частини коштів із власності окремих платників у власність органів державної влади, які встановлюються для фінансового забезпечення виконання покладених на неї функцій і вирішення соціально-економічних завдань [5, с.21].

А.І.Крисоватий визначає податки як обов'язкові платежі, які законодавчо встановлюються державою, сплачуються юридичними та фізичними особами в процесі перерозподілу частини вартості валового внутрішнього продукту й акумулюються в централізованих грошових фондах для фінансового забезпечення виконання державою покладених на неї функцій. Та зазначає, що існують ще обов'язкові платежі, яким притаманні риси податків: плата за воду, землю, які стягуються з платників за умови конкретного еквівалентного обміну між державою та платником, та відрахування і внески, яким притаманна ознака цільового використання [6, с.15].

Н.П.Кучерявенко дійшов висновку, що всю систему платежів, що входять до податкової системи можна розділити на податки й платежі податкового характеру (плата, збір) та трактує податок як форму примусового відчуження результатів діяльності суб'єктів, які реалізують свій податковий обов'язок, у державну чи комунальну власність, який вноситься до бюджету відповідного рівня (або цільового фонду) на підставі закону іншого нормативного акта й виступає як обов'язковий, нецільовий, безумовний, безвідплатний і безповоротний платіж [7, с.107].

О.В.Олійник зазначає, що податки є особливою історичною фінансовою категорією, яка виражає економічні відносини між

державою і платниками податків з метою створення загальнодержавного централізованого фонду грошових коштів, необхідних для виконання державою її функцій. Можна стверджувати також, що податки – це один з основних методів, що використовуються державою для перерозподілу національного доходу й утворення бюджетних доходів суспільства, тобто податки – це фактично головний інструмент розподільної функції фінансів. На відміну від податків, плата передбачає певну еквівалентність відносин платника з державою. Розмір плати залежить від кількості ресурсів, що використовуються, а надходження плати саме державі визначається державною власністю на ці ресурси. Відрахування і внески передбачають цільове призначення платежів. Наприклад, внески до Пенсійного фонду використовуються лише для формування коштів зазначеного фонду, що потім використовуватимуться для виплат пенсій [8, с.17].

На думку С.М.Онисько, податок – це обов'язковий платіж, який стягується до бюджетів усіх рівнів з фізичних та юридичних осіб у безспірному порядку. Науковець також зазначає, що до податкової системи, крім податків, відносяться також збори (платежі, які стягуються в основному до державних цільових фондів та місцевих бюджетів (курортний збір)) та платежі (сума коштів, яка повертається державі за тимчасове або постійне користування) [9, с.9].

Г.О.Партин зазначає, що податки є системою обов'язкових платежів підприємств, організацій, установ, населення, що є одним з основних джерел формування доходів Державного бюджету на всіх його рівнях [10, с.134].

Підсумовуючи наукові напрацювання різних вчених, можна зробити висновок, що з наукового погляду більш доцільно як основний інструмент наповнення бюджету розглядати не податки, а податкові платежі, що є більш широкою економічною категорією. При цьому необхідно зауважити, що до податкових платежів відносяться: податок, відрахування (внесок), плата та збір.

На нашу думку, податковий платіж - це обумовлений необхідністю забезпечення держави достатнім обсягом фінансових ресурсів обов'язковий платіж на її користь, що справляється у грошовій формі з юридичних та фізичних осіб відповідно до чинних нормативно-правових актів.

Так, основний вид податкового платежу – податок відрізняється від інших податкових платежів тим, що він не передбачає цільового використання, є індивідуально безеквівалентним, а надходження від податків спрямовуються винятково до бюджетів. Тому, з нашої точки зору, податок – це встановлений нормативно-правовими актами обов'язковий грошовий внесок, якому не притаманна індивідуальна еквівалентність та конкретне цільове спрямування, та який справляється з юридичних і фізичних осіб і забезпечує фінансову незалежність держави шляхом акумулювання необхідного обсягу фінансових ресурсів для виконання відповідними органами влади покладених на державу функцій. На відміну від інших податкових платежів, відрахування (внески) мають конкретне цільове призначення. Тобто відрахування – це індивідуально безеквівалентний податковий платіж, який справляється з фонду оплати праці до державних цільових фондів з метою забезпечення реалізації соціальної функції держави. Еквівалентність відносин притаманна податковому платежу під назвою «плата», адже його розмір відповідає обсягу спожитих ресурсів. Плата – це податковий платіж, який є відшкодуванням вартості одержаних або використаних ресурсів, які становлять частину національного багатства та є спільною власністю всього народу.

Збір - це податковий платіж, який справляється одноразово за послуги, які надаються на користь його платника органами влади. Тобто збір відрізняється від інших податкових платежів тим, що йому притаманна індивідуальна еквівалентність, оскільки він є еквівалентом витрачених органами влади ресурсів на виконання певної послуги на користь платника, та має разовий характер.

Разом з тим, якщо в наукових дослідженнях все ж є конкретні напрацювання щодо того, що становить кожен з податкових платежів, то в практичному застосуванні в Україні дані напрацювання були в багатьох випадках проігноровані. Так, у діючому законодавстві України з питань оподаткування, відсутні окремі визначення таких категорій, як податок, відрахування (внесок), плата та збір, а наявне лише узагальнене визначення податку і збору (обов'язкового платежу) як обов'язкового внеску до бюджету відповідного рівня або державного цільового фонду, здійснюваний платниками у порядку і на умовах, що визначаються законами України про оподаткування. Внаслідок

цього назви деяких податкових платежів, встановлених державою, не відповідають їх економічній суті.

Яскравим прикладом є акцизний збір, який за своєю економічною сутністю є податком, оскільки: по-перше, він не має індивідуальної еквівалентності відносин, яка притаманна збору, адже справляється не як плата за певну послугу, а як надбавка до ціни підакцизних товарів, по-друге, не є разовим платежем, а також не має певного цільового спрямування.

Збори за спеціальне використання природних ресурсів, за використання радіочастотного ресурсу України відповідно до їх економічної суті мають мати назву «плата», оскільки їм притаманна еквівалентність у відносинах з державою, але при цьому вони не є платежем за надані органами влади послуги – дані податкові платежі справляються за використання водних, лісових ресурсів, надр, радіочастотного ресурсу, тобто є відшкодуванням використаної юридичними та фізичними особами у власних потребах загальнодержавної власності.

Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування, збори до фондів соціального страхування відповідно до наукової позиції належать до відрахувань. Саме цим податковим платежам притаманне повне цільове спрямування – всі кошти від їх надходження можуть бути спрямовані винятково на законодавчо визначені цілі, такі як виплата пенсій, надання допомоги по безробіттю та ін.

Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства є відрахуванням, адже має конкретне цільове спрямування, але йому не притаманна еквівалентність у відносинах з державою.

Збори за участь у бігах на іподромі, за виграш на бігах на іподромі, збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі на іподромі є податками, оскільки хоча й мають разовий характер, але не є платою за певну послугу, надану державою чи за використання певних ресурсів, що знаходяться у власності держави, а є одним з джерел формування місцевих бюджетів.

Тобто на сьогодні як серед науковців, так і на державному рівні немає однозначного бачення сутності податкового платежу, він часто ототожнюється з податком. На нашу думку, більш доцільно використовувати саме категорію «податковий платіж», та варто виокремити такі його види, як податок, відрахування, плату та збір, а також необхідно змінити назви деяких діючих в Україні

податкових платежів, з метою забезпечення їх відповідності економічній суті відповідних платежів.

Список використаних джерел:

1. Податкова система України: Підручник / В.М.Федосов, В.М. Опарін, Г.О. П'ятаченко та ін. / За ред. В.М.Федосова. – К.: Либідь, 1994. – 464 с.
2. Бечко П.К. Податкова система. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 368 с.
3. Милявська Е.П., Сердюк О.М. Податкова система: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Слово, 2005. – 336 с.
4. Василик О.Д. Податкова система України: Навчальний посібник. – К.: Поліграфкнига, 2004. – 478 с.
5. Демиденко Л.М., Субботович Ю.Л. Податкова система. Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 184 с.
6. Крисоватий А.І., Десятнюк О.М. Податкова система: Навчальний посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 331 с.
7. Кучерявенко Н.П. Налоговое право: Учебник. – Харьков: Консул, 1997. – 432 с.
8. Олійник О.В. Філон І.В. Податкова система: Навчальний посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 456 с.
9. Онисько С.М., Тофан І.М., Гришина О.В. Податкова система: Підручник / За загальною редакцією С.М.Онисько. – Львів: Магнолія Плюс, 2004. – 312 с.
10. Партин Г.О., Загородній А.Г. Фінанси підприємств: Навч. посібник. – Львів: ЛБІ НБУ, 2003. – 265 с.